

Archeologienota
Ruisbroek (Puurs) – Ruisbroek-Dorp

Natasja Reyns en Ruth Ferket

Temse
2018

Colofon

Rapporten van het archeologisch onderzoeksbureau All-Archeo bvba

Erkend archeoloog: All-Archeo bvba, OE/ERK/Archeoloog/2015/00018

Auteurs: Natasja Reyns en Ruth Ferket

All-Archeo bvba
Laagstraat 12
9140 TEMSE

Wettelijk depot nummer
D/2018/12.807/34

© All-Archeo bvba

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en /of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever.

All-Archeo bvba aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Inhoudsopgave

1	Inleiding.....	4
2	Verslag resultaten bureauonderzoek.....	5
2.1	Administratieve gegevens.....	5
2.2	Archeologische voorkennis	7
2.3	Onderzoeksopdracht	7
2.3.1	Vraagstelling en randvoorwaarden	7
2.3.2	Beschrijving geplande werken.....	8
2.3.3	Werkwijze.....	12
2.4	Assessmentrapport.....	12
2.4.1	Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied	12
2.4.2	Historische beschrijving van het onderzochte gebied	18
2.4.3	Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader	23
2.4.4	Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese	26
2.4.5	Afweging noodzaak verder vooronderzoek	26
3	Samenvatting.....	28
4	Bibliografie.....	29
4.1	Publicaties.....	29
4.2	Websites	29
5	Bijlagen	30
5.1	Archeologische periodes.....	30
5.2	Plannenlijst.....	30
5.3	Fotolijst	31

1 Inleiding

Deze archeologienota werd opgemaakt naar aanleiding van de aanvraag van een omgevingsvergunning waarbij de totale oppervlakte van de ingreep in de bodem 1000 m² of meer beslaat, de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de vergunning betrekking heeft 3000 m² of meer bedraagt en waarbij de percelen helemaal buiten de archeologische zones liggen, opgenomen in de vastgestelde inventaris van archeologische zones,¹ zoals bepaald in artikel 5.4.1 van het Onroerendergoeddecreet van 12 juli 2013. Het onderzoeksgebied valt niet binnen een beschermde archeologische site, noch binnen een gebied waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt.²

Alle coördinaten die weergegeven worden, zijn uitgedrukt in Lambert 72, tenzij anders vermeld.

De uitvoering van vooronderzoek zonder ingreep in de bodem gaat steeds de uitvoering van vooronderzoek met ingreep in de bodem vooraf. Het doel van een archeologisch vooronderzoek wordt immers met een minimum aan destructie van het archeologisch erfgoed bereikt.

¹ <https://geo.onroerendergoed.be>

² <https://geo.onroerendergoed.be>

2 Verslag resultaten bureauonderzoek

Het doel van de archeologische bureaustudie is de aanwezigheid, aard en bewaringsomstandigheden van de archeologische monumenten te kunnen inschatten, de landschappelijke opbouw van het gebied te kennen, om de impact van de werken op het aanwezige archeologische erfgoed in te schatten en daaruit concrete aanbevelingen te formuleren voor de verdere prospectiestrategie.

2.1 Administratieve gegevens

Projectcode: 2018C282

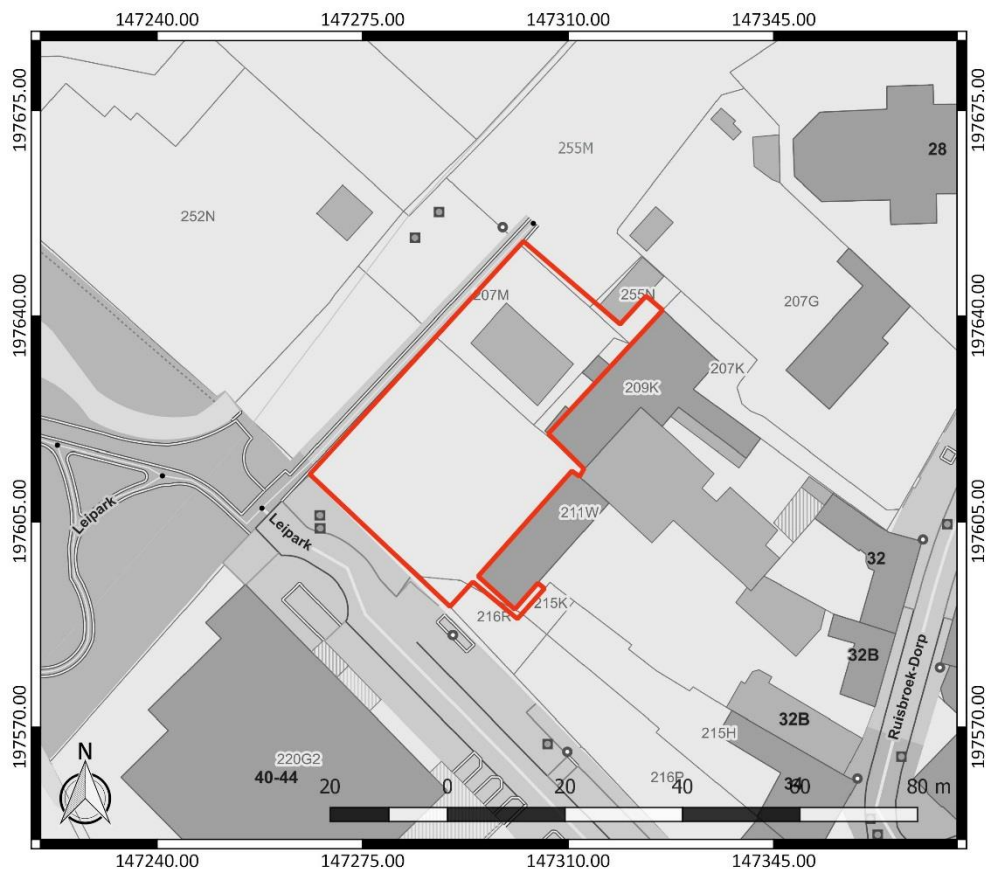
Erkend archeoloog: All-Archeo bvba, OE/ERK/Archeoloog/2015/00018

Locatie (provincie, gemeente, deelgemeente, adres, toponiem): Antwerpen, Puurs, Ruisbroek, Ruisbroek-Dorp, Ruisbroek-Dorp

Bounding box x/y Lambert 72 coördinaten:

- 147302, 197653
- 147326, 197641
- 147290, 197591
- 147266, 197613

Kadastraal plan:

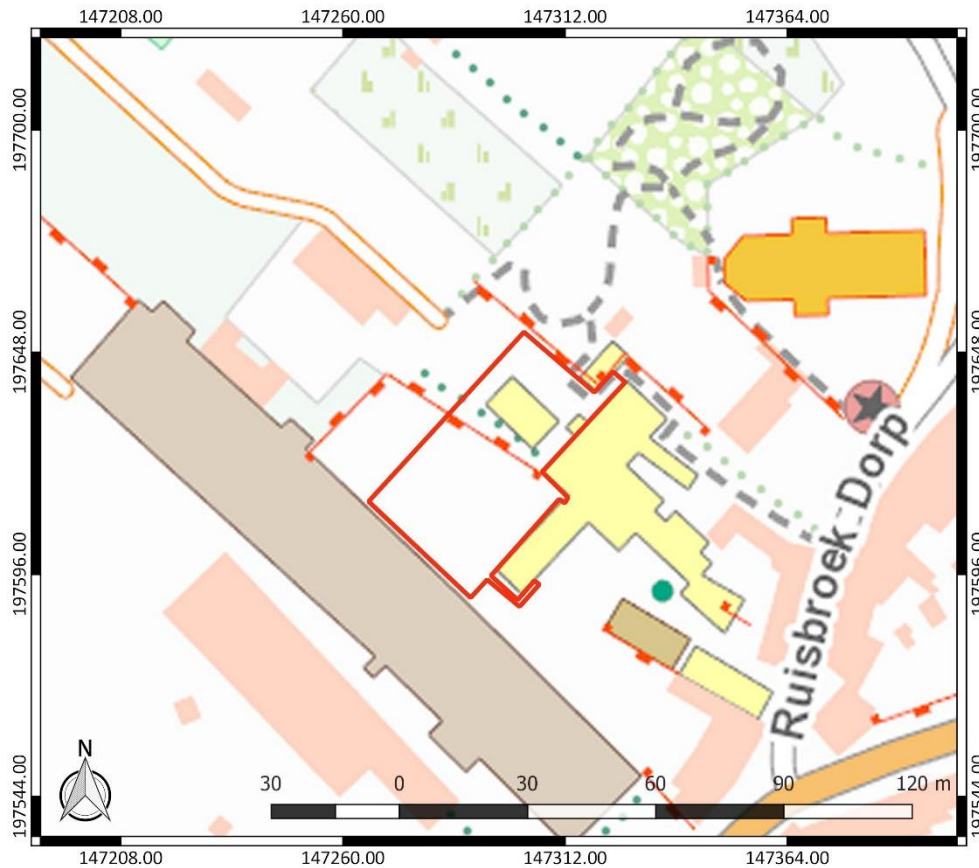

Figuur 1: Kadastraal plan met aanduiding van het onderzoeksgebied in rood (www.geopunt.be)

Kadastrale percelen: Puurs, Afdeling 2 (Ruisbroek), sectie A, nummers 207m (partim), 209k (partim), 211w (partim), 216r (partim), 255m (partim) en 255n (partim)

Oppervlakte onderzoeksgebied: ca. 1667 m²

Topografische kaart:

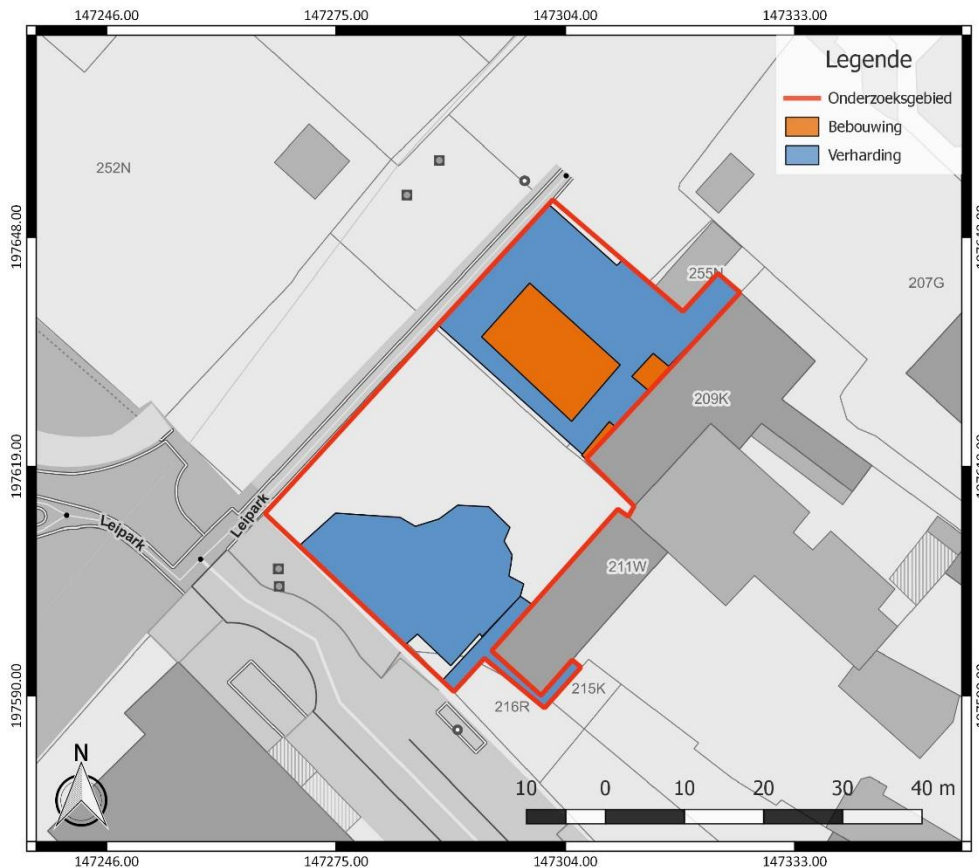

Figuur 2: Topografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.dov.vlaanderen.be>)

Begin- en einddatum uitvoering onderzoek: 13/04/2018 – 20/04/2018

Relevante termen uit de thesauri bij de Inventaris Onroerend Erfgoed: bureauonderzoek, steentijd, bronstijd, ijzertijd, Romeinse tijd, middeleeuwen, nieuwe tijd, akkerland, grasland

Verstoorde zones: Er bevinden zich gebouwen en verhardingen ter hoogte van het onderzoeksgebied (Figuur 3). Het grote gebouw betreft een reeks containerklassen die volledig bovengrond geplaatst zijn. Er kan verondersteld worden dat de realisatie ervan enige negatieve impact heeft gehad op het archeologisch bodemarchief. De precieze aard en de omvang van deze verstoring is echter niet gekend.

Figuur 3: Verstoringenkaart met aanduiding van de bestaande bebouwing (oranje) en verhardingen (blauw) binnen het onderzoeksgebied (rood). Onderkaart: GRB (www.geopunt.be)

2.2 Archeologische voorkennis

Er is geen concrete archeologische voorkennis met betrekking tot het onderzoeksgebied.

2.3 Onderzoeksopdracht

2.3.1 Vraagstelling en randvoorwaarden

Naar aanleiding van de geplande werken ter hoogte van het onderzoeksterrein werd een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd. Hierbij staat de vraag centraal wat de impact zal zijn van de geplande werken op het archeologisch bodemarchief. Op basis daarvan wordt een afweging gemaakt of verder archeologisch onderzoek met ingreep in de bodem nodig is.

Volgende onderzoeksvragen worden behandeld:

- Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein?
- Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?
- Wat is de impact van de geplande werken?

Randvoorwaarden: er zijn geen randvoorwaarden van toepassing.

2.3.2 Beschrijving geplande werken

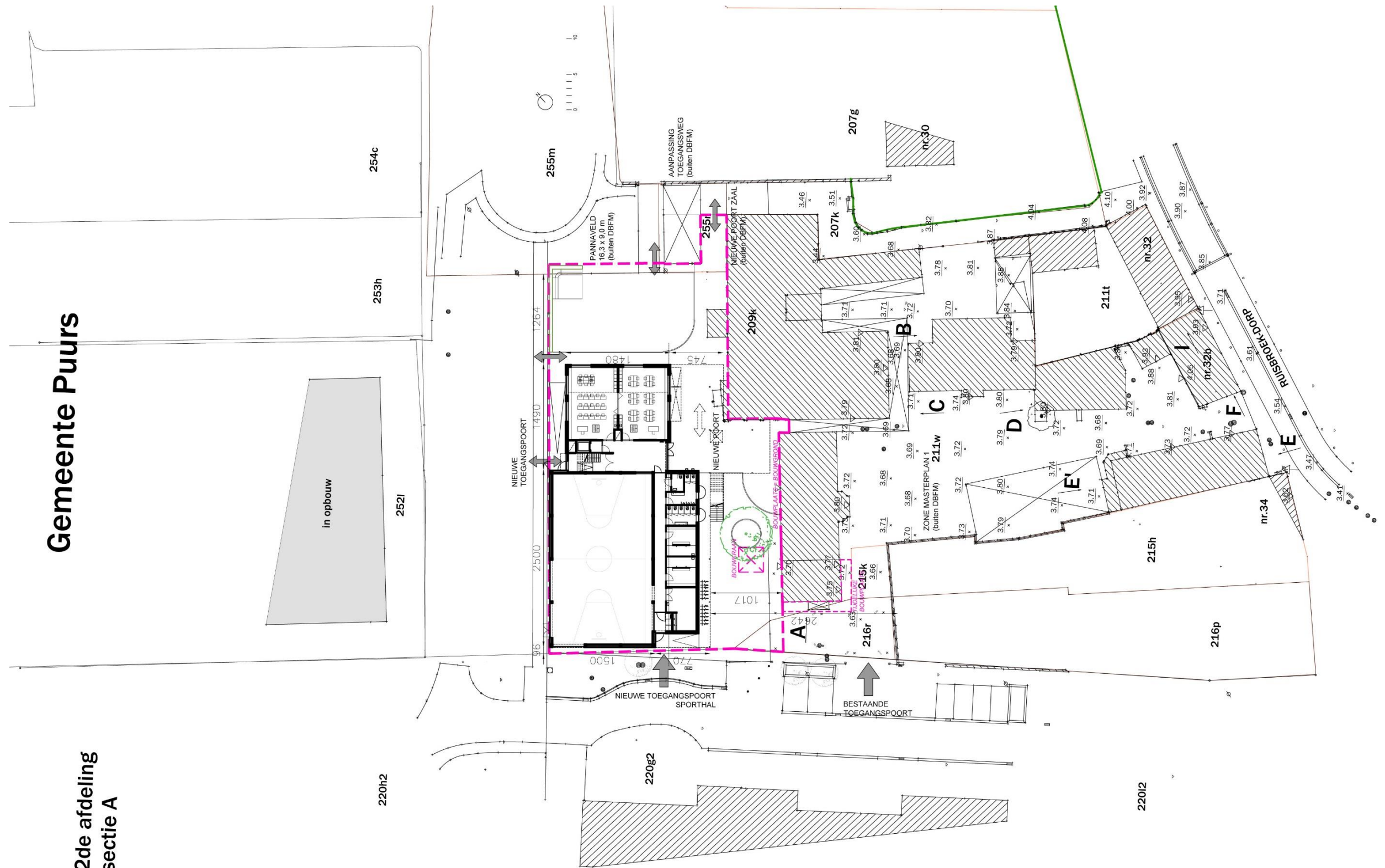
Op het terrein wordt een nieuwbouw voorzien (Figuur 4). Daarvoor worden de containerklassen in het noordoosten van het onderzoeksgebied weggehaald. Een deel van de in het onderzoeksgebied aanwezige verharding wordt gesloopt. In het zuidwesten van het gebouw wordt een sporthal ingericht. Verder worden er onder meer klaslokalen en kleedkamers voorzien.

Het nieuwe gebouw wordt niet onderkelderd. Op de plaats van de huidige groenzone zal de teelaarde afgegraven worden over een oppervlakte van 975 m². Dit betekent een verstoring van ca. 30 cm onder het huidige maaiveld. Vervolgens zal het terrein opgehoogd worden met gemiddeld 30 cm boven het huidige maaiveld. Het niveau van de nieuwbouw zal dus hoger liggen dan het huidige maaiveldniveau. Door de ophoging zullen de afgravingen op het terrein relatief beperkt zijn.

De fundering van de nieuwbouw bestaat uit een funderingsplaat en funderings sleuven (Figuur 5). De funderings sleuven zullen uitgegraven worden tot circa 80 cm onder het toekomstige maaiveld (Figuur 6). De sleuven en bouwputten op de plaats van de funderingszolen en kolommen krijgen een diepte van 70 à 80 cm. De sleuven ter hoogte van de omtrek van het gebouw, de funderingsbalken voor de kleedkamers en de scheiding tussen de sportzaal en de school, en de balken tussen de klassen, krijgen een gemiddelde diepte van 30 cm.

De afvoer van regenwater verloopt via 72 infiltratiekragen (met een diepte van 120 cm) en een regenwaterput, ten zuidoosten van het geplande gebouw. Het fecaal water wordt afgevoerd via een septische put aan dezelfde zijde van het geplande gebouw. De realisatie van de regenwaterput en de septische put betekent een verstoring tot een diepte van circa 200 cm onder het toekomstige maaiveld.

Globaal zullen de werken een negatieve impact hebben tot op een diepte van ca. 50 cm onder het huidige maaiveld. In de zone waar infiltratiekragen, een regenwaterput en een septische put voorzien worden, loopt de verstoringdiepte op tot ca. 1,70 m onder het huidige maaiveld.

Gemeente Puurs

2de afdeling
sectie A

VS - 424-000.V - RUISBROEK / DE KRINKEL

1:500

INPLANTING WERFZONE

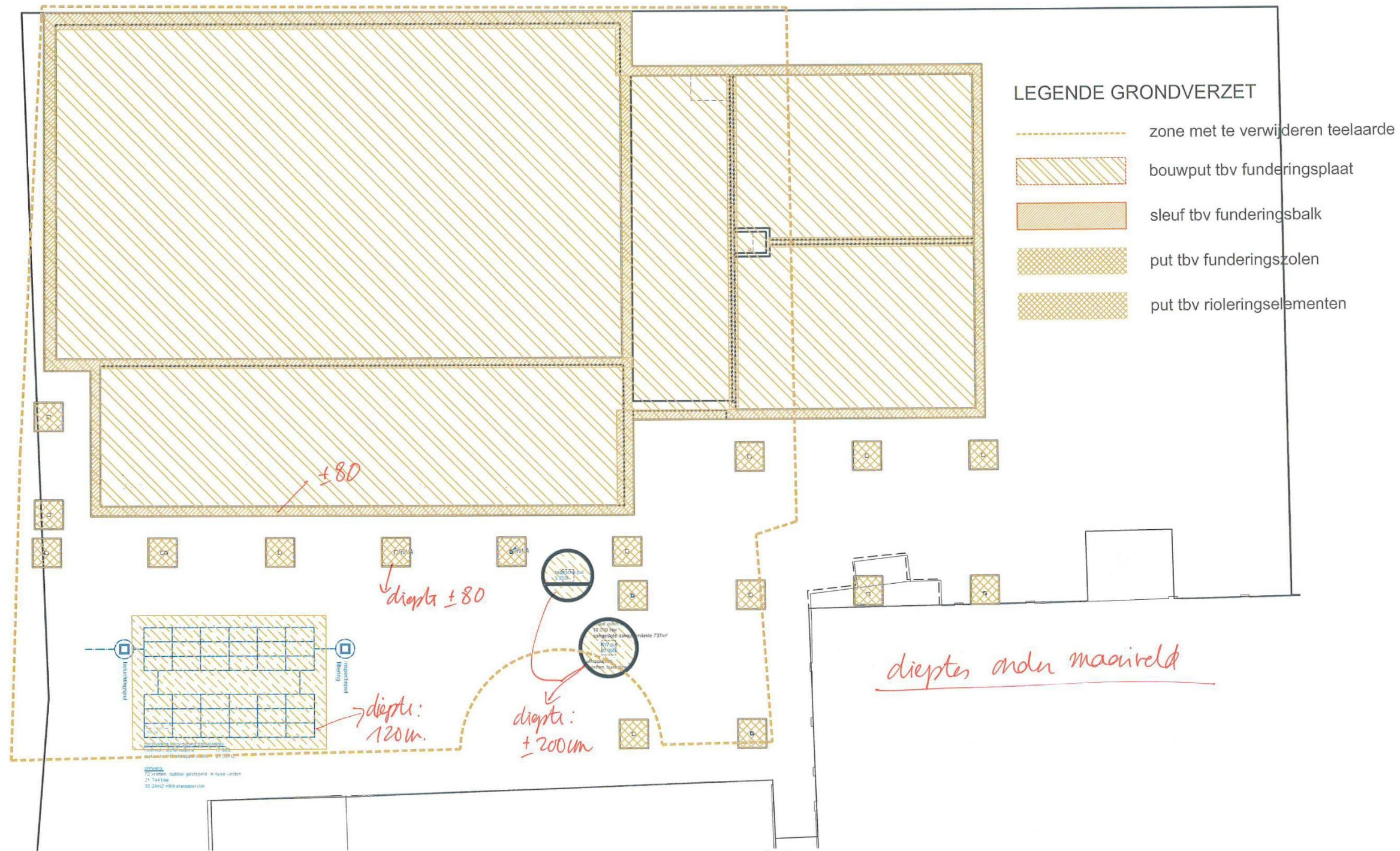
170021 Ruisbroek-Dorp 2870 Ruisbroek
Opdrachtgever: DBFM Scholen van Morgen NV

22-01-2018

DRIESEN-MEERSMAN-THOMAS architecten cvba
Meirbrug 1 2000 Antwerpen België
tel. 03 232 82 26 fax. 03 231 66 47 dmt@dmtarchitecten

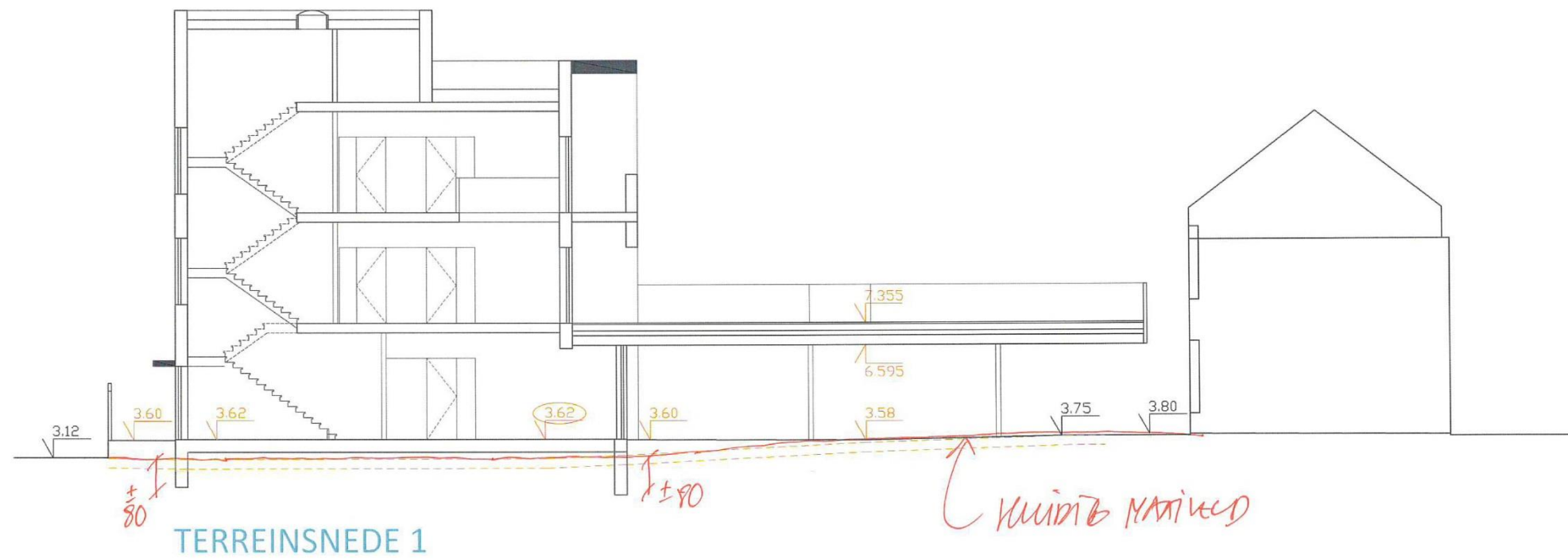
Projectarchitect: Jochen Cielen

Figuur 4: Inplanting werfzone (Driesen-Meersman-Thomaes Architecten)

4/5
 VS - 424-000.V - RUISBROEK / DE KRINKEL 1:200
 170021 Ruisbroek-Dorp 2870 Ruisbroek
 Opdrachtgever: DBFM Scholen van Morgen NV 22-01-2018
 DRIESEN-MEERSMAN-THOMAES architecten cvba
 Meirbrug 1 2000 Antwerpen België
 tel 03 232 82 26 fax 03 231 66 47 dmi@clintarchitecten
 Projectarchitect: Jochen Cielen

Figuur 5: Plan uitgravingen (Driesen-Meersman-Thomaes Architecten)

1/5

29/3/2018

VO - 424-000.V - RUISBROEK / DE KRINKEL

1:150

TERREINSNEDE 1

170021 Ruisbroek-Dorp 2870 Ruisbroek
Opdrachtgever: DBFM Scholen van Morgen NV

22-01-2018

DRIESEN-MEERSMAN-THOMAS architecten cvba
Meirbrug 1 2000 Antwerpen België
tel 03 232 82 26 fax 03 231 66 47 dnt@dntarchitecten
Projectarchitect: Jochen Cielen

Deze tekeningen blijven eigendom van architectenbureau Driesen-Meersman-Thomae architecten. Niets hiervan mag worden gekopieerd, verspreid, gebruikt of afgevoerd zonder schriftelijke toestemming van het bureau. Alle afmetingen worden ter plaatse door de aannemer nagezien en gecontroleerd. Bij tegenstrijdige gegevens de architect raadplegen.

Figuur 6: Terreinsnede (Driesen-Meersman-Thomae Architecten)

2.3.3 Werkwijze

Het bureauonderzoek heeft betrekking op een zone die gekenmerkt wordt door een lage densiteit aan bebouwing in het verleden. Daarom wordt bijzondere aandacht besteed aan de landschappelijke opbouw en het landgebruik van het gebied.

Voor het bureauonderzoek zijn de aardkundige gegevens online opgezocht via www.dov.vlaanderen en www.geopunt.be. De geomorfologische kaart en de potentiële bodemerosiekaart zijn niet beschikbaar voor het onderzoeksgebied. Het historisch kaartmateriaal is gegeoreferreed geraadpleegd op www.geopunt.be.

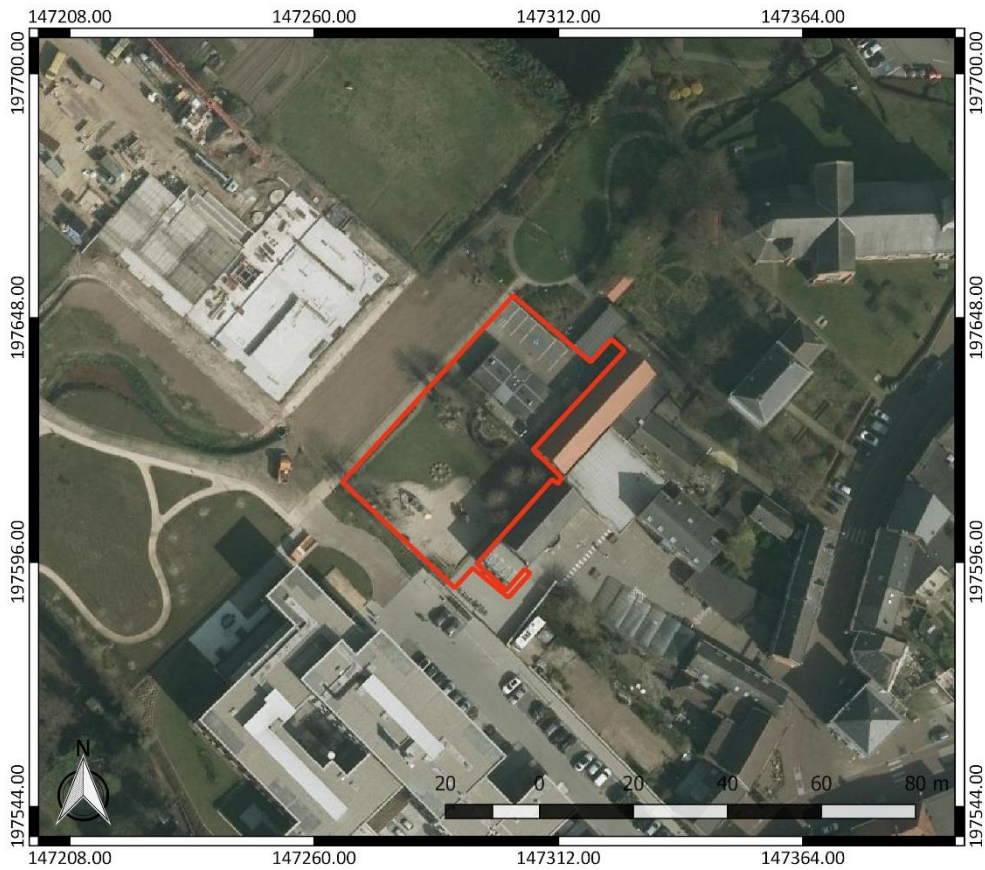
Het belangrijkste beschikbare historisch kaartmateriaal werd geraadpleegd om de gebruiksgeschiedenis van het onderzoeksgebied van de laatste eeuwen zo goed mogelijk te kennen. Met de Villaretkaart (1746-1748), de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden (1771-1778), de Atlas der Buurtwegen (1841) en de Atlas cadastral parcellaire de la Belgique van Popp (1842-1879) worden vier momentopnames bekeken, voorafgaand aan de stafkaarten. De informatie afkomstig uit historisch kaartmateriaal kan een impact hebben op de inschatting van de kwaliteit van het eventueel aanwezige oudere bodemarchief. Beschikbare stafkaarten en luchtfoto's van het onderzoeksterrein werden geraadpleegd op www.geopunt.be en op www.cartesius.be. Ze worden enkel weergegeven in voorliggende studie wanneer ze een relevante bijdrage kunnen leveren aan de onderzoeksvragen met betrekking tot de landschapshistoriek, de gebruiksgeschiedenis van het terrein of de evolutie van de historische bebouwing.

In het kader van de vraagstelling rond het archeologisch potentieel van het terrein werden de Centrale Archeologische Inventaris en de landschapsatlas geraadpleegd. De Centrale Archeologische Inventaris is een inventaris van tot nog toe gekende archeologische vindplaatsen. Vanwege het specifieke karakter van het archeologisch erfgoed dat voor ons verborgen zit in de ondergrond, is het onmogelijk om op basis van de Centrale Archeologische Inventaris met zekerheid uitspraken te doen over de aan- of afwezigheid van archeologische sporen.

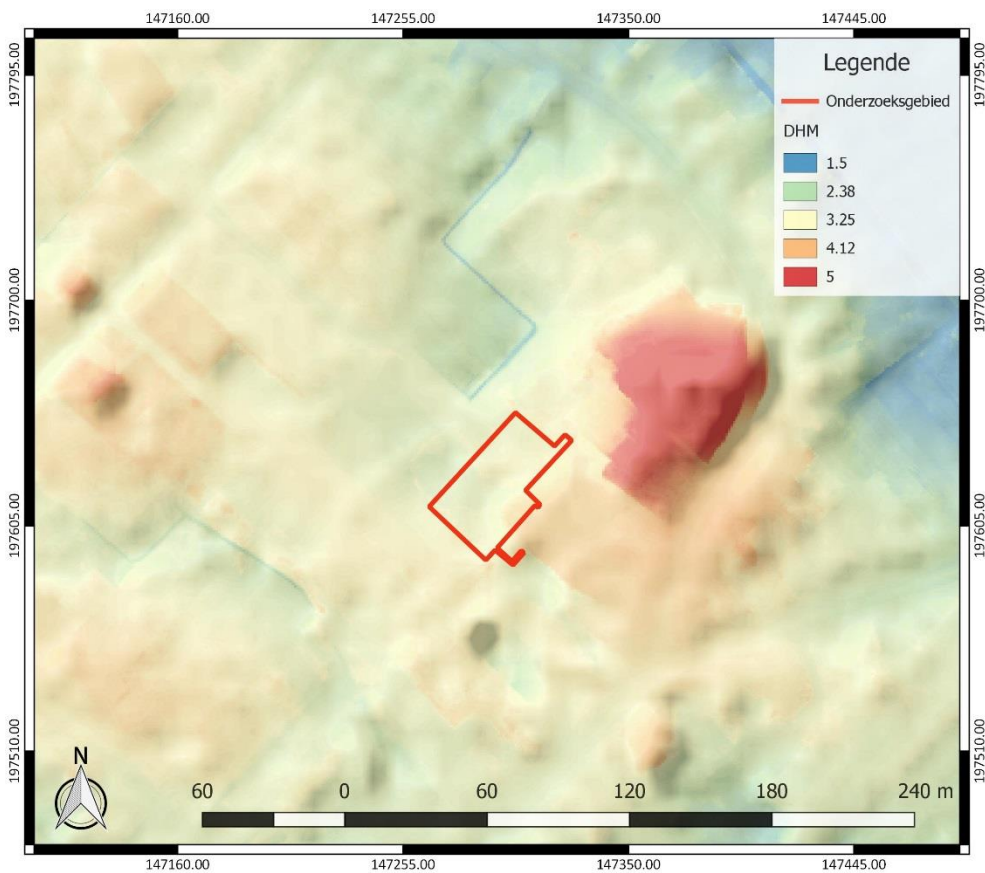
2.4 Assessmentrapport

2.4.1 Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied

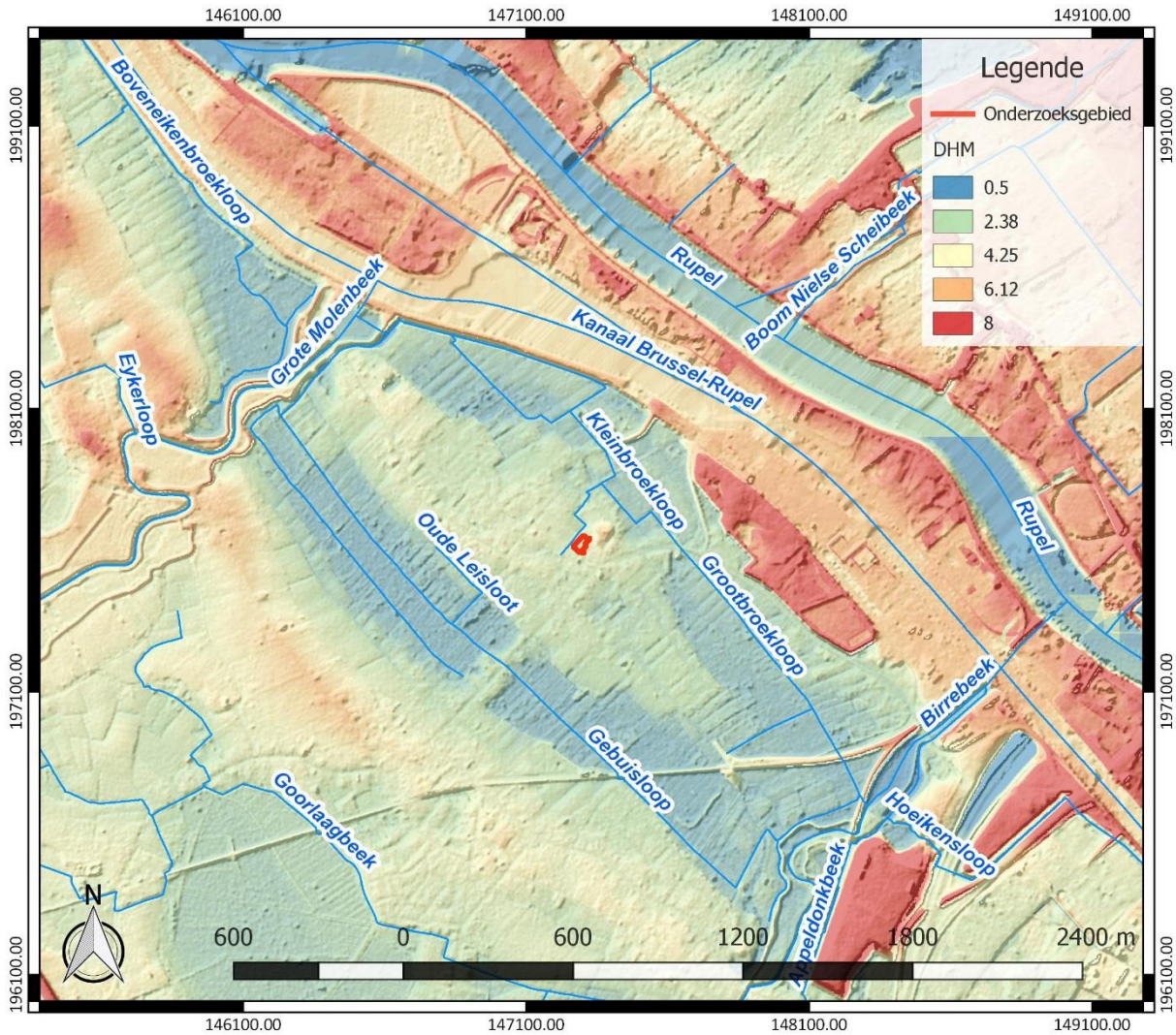
Het onderzoeksgebied is gelegen in het centrum van Ruisbroek, tussen Ruisbroek-Dorp in het zuidoosten en het Leipark in het zuidwesten (Figuur 7). Volgens het gewestplan is het terrein gelegen in woongebieden en gebieden voor milieubelastende industrieën. Hydrografisch behoort het tot het Beneden-Scheldebekken. Ten noorden en ten noordwesten van het onderzoeksgebied bevindt zich een naamloze waterloop. Ten noordoosten stroomt de Kleinbroekloop, die ten oosten overgaat in de Grootbroekloop. Ten zuidwesten is de Gebuisloop gesitueerd en ten westen bevindt zich de Oude Leislout. De Rupel stroomt verder ten noordoosten en ten oosten van het onderzoeksgebied (Figuur 9).

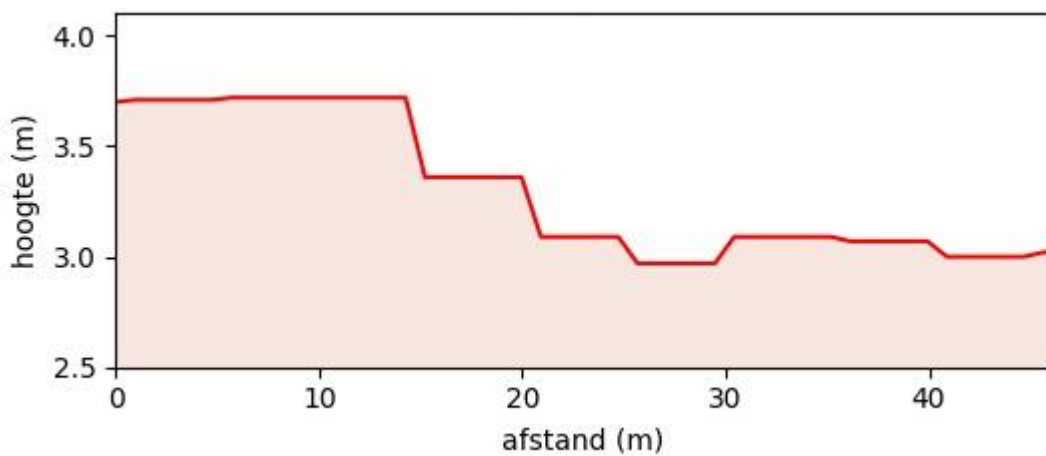
Figuur 7: Luchtfoto van 2017 met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.geopunt.be/kaart>)

Figuur 8: Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1 m en Hillshade DHM Vlaanderen I, 5 m, met aanduiding van het onderzoeksgebied

Figuur 9: Hydrografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied, Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1 m en Hillshade DHM Vlaanderen I, 5 m (<https://www.geopunt.be/kaart>)

Figuur 10: Hoogteverloop van oostzuidoost naar westzuidwest over het onderzoeksgebied (www.geopunt.be/kaart)

Geomorfologisch behoort Ruisbroek tot een laag en vlak gebied. In de lage, vlakke stroken rond Puurs en in de vallei van de Rupel ligt het reliëf niet hoger dan 1 à 2 m TAW. In de Rupelvallei daalt de topografie zelfs beneden 1 m als gevolg van het inklinken van veen.³ Het onderzoeksgebied bevindt zich in het centrale deel van Klein-Brabant, ter hoogte van een (stuif)zandrug, die de oriëntatie van de ten (noord)oosten gelegen Rupel volgt. De zandrug ligt in het verlengde van de stuifzandrug van Hingene tot Hingene-Wintam.⁴ Het onderzoeksgebied bevindt zich in de iets hoger gelegen zone tussen de vallei van de Kleinbroek- en Grootbroekloop ten noord- en zuidoosten, en de vallei van de Gebuisloop ten zuidwesten (Figuur 8). Het terrein zelf helt licht af in zuidwestelijke richting en kent een hoogte van 3,0 tot 3,7 m TAW (Figuur 10).

Figuur 11: Tertiaire geologische ondergrond met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

De tertiaire ondergrond (Figuur 11) bestaat uit het Lid van Ruisbroek en wordt gekenmerkt door licht groengrijs tot grijsbruin zand, dat sterk fossielhoudend is en soms grote oesterschelpen bevat.⁵ De quartairgeologische kaart (Figuur 12) geeft aan dat in het onderzoeksgebied eolische afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) en mogelijk Vroeg-Holoceen voorkomen, en/of hellingafzettingen van het Quartair. Hieronder bevinden zich fluviaatiele afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen). In de omgeving van het onderzoeksgebied komen tevens jongere fluviaatiele afzettingen van het Holoceen en mogelijk Tardiglaciaal (Laat- Weichseliaan) voor. Op de kaart zijn deze gearceerd weergegeven.⁶

³ Bogemans 1996, 3

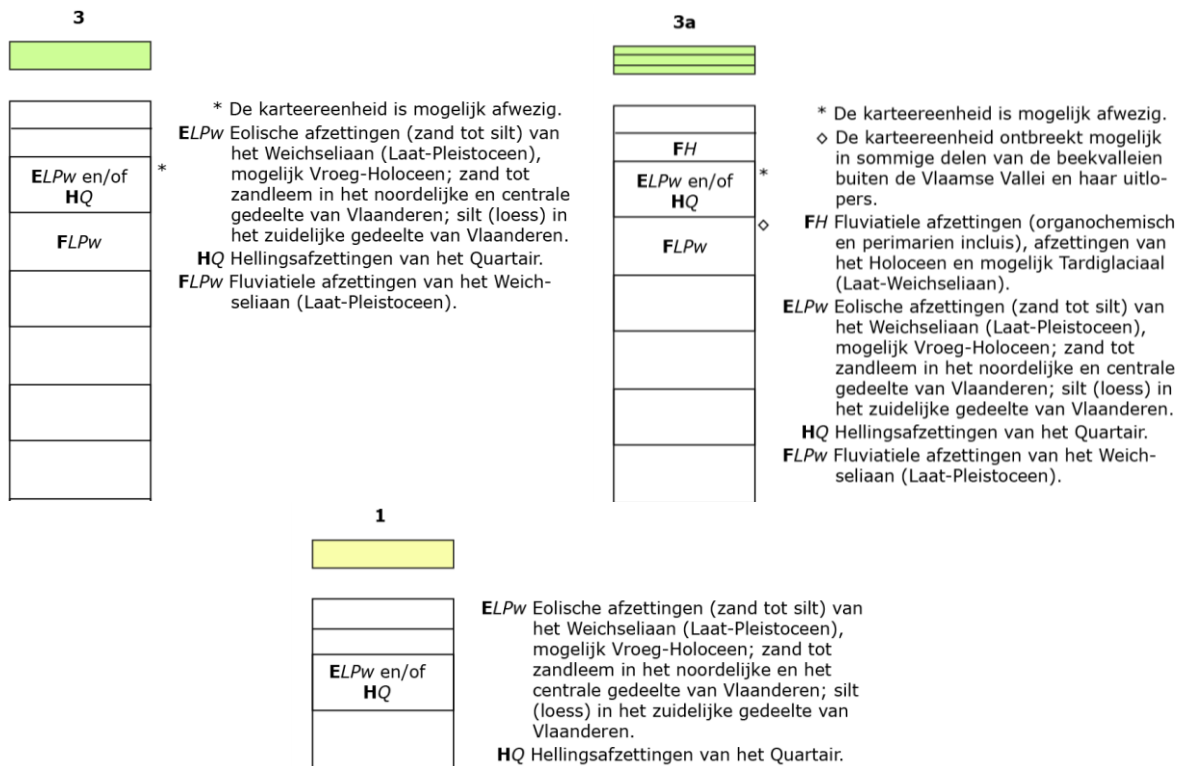
⁴ Van Den Bussche/Boon 1981, 247-248

⁵ www.geopunt.be/kaart

⁶ www.geopunt.be/kaart

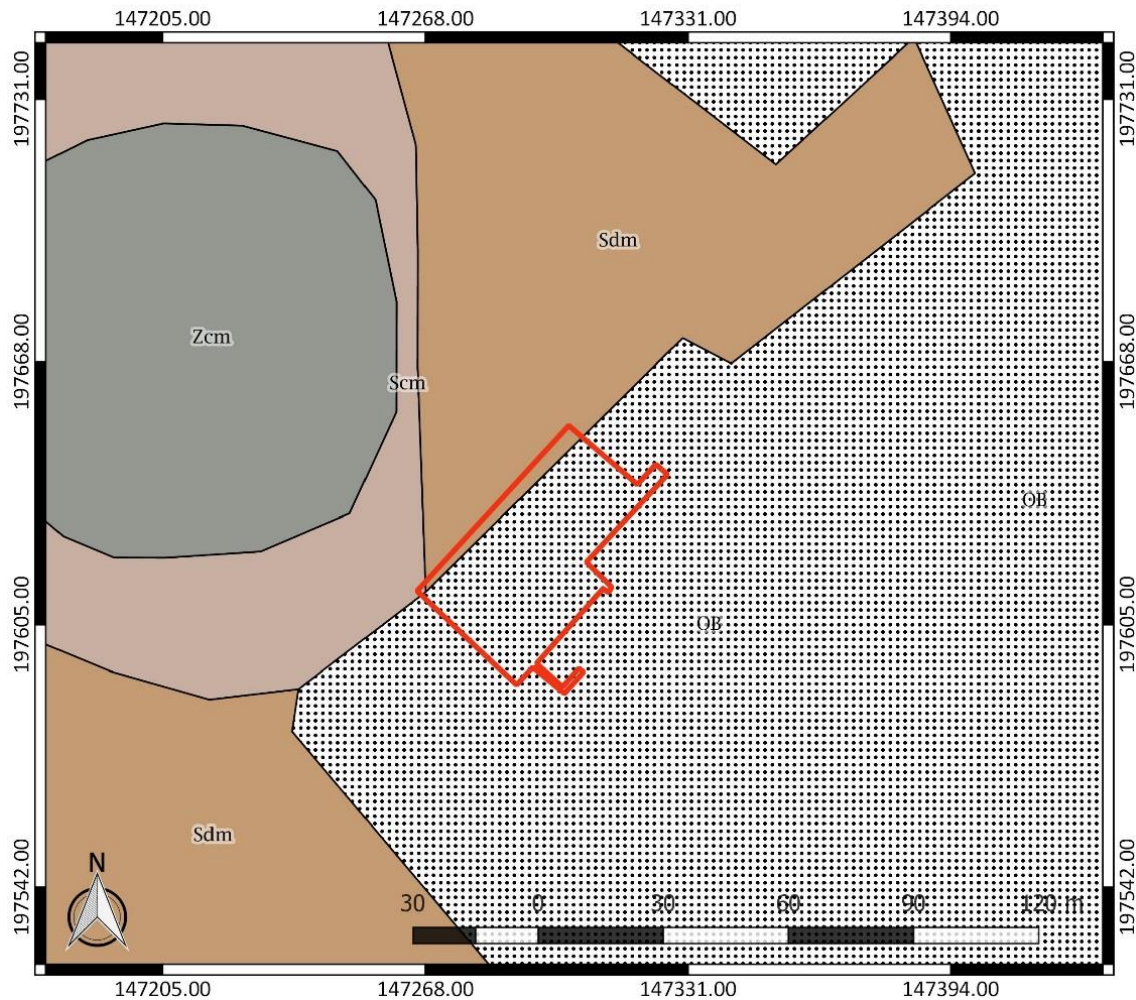

Figuur 12: Quartairgeologische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 13: Legende bij de quartairgeologische kaart (www.geopunt.be)

De bodemkaart (Figuur 14) situeert het onderzoeksgebied in een bebouwde zone (OB). Verder toont de kaart dat langs de noordwestelijke rand een matig natte (Sdm) en in het uiterste westzuidwesten een matig droge (Scm) lemig zandbodem met een dikke antropogene humus A horizont te verwachten is. Ten noordwesten van het terrein treffen we een matig droge zandbodem met een dikke antropogene humus A horizont (Zcm) aan.

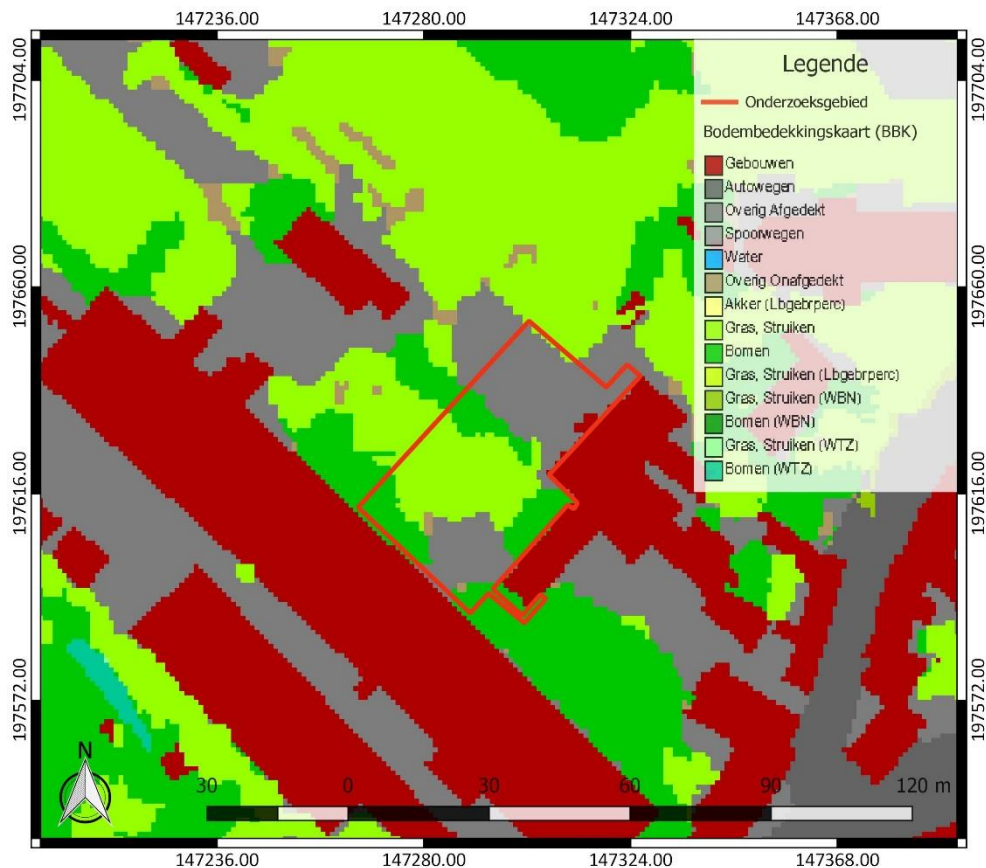

Figuur 14: Bodemkaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

De aanwezigheid van een dikke antropogene humus A horizont wijst mogelijk op een goed bewaard bodemarchief. De antropogene horizont is waarschijnlijk een plaggenvodem, het restant van een systeem van bemesting waarbij mest uit de potstal vermengd met pluggen op de akkers werd gebracht. Plaggenvodems kunnen relatief dik zijn en bijgevolg een conserverende werking hebben voor het onderliggende bodemarchief, dat bij ondiepe ingrepen en landbouwvoering niet meer geraakt wordt.⁷

Volgens de bodemgebruikkaart wordt het onderzoeksgebied ingenomen door verhardingen, gras, struiken en bomen. Enkel in het uiterste noordoosten is bebouwing aangeduid (Figuur 15).

⁷ Bastiaens 1994, 83-86; van Doesburg *et al.* 2007, 150

Figuur 15: Bodemgebruikskartaar met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

2.4.2 Historische beschrijving van het onderzochte gebied

Volgens J. Verbesselt was Puurs aanvankelijk het centrum van één van de grootste Karolingische domeinen van Brabant, waar ook Ruisbroek toe behoorde. In het begin van de 9de eeuw schonk Lodewijk de Vrome dit domein aan de Rijksabdij van Cornelimunster. Tussen het einde van de 11de en het begin van de 12de eeuw werd het verworven door de heren van Grimbergen. De gronden verbrokkelden tijdens de 12de en 13de eeuw en kwamen in handen van voogden, lokale geslachten en de Sint-Bernardsabdij van Hemiksem. Deze abdij begon het oude domein te herstellen en zou tot het einde van de 18de eeuw de eigenaar van Puurs blijven. Op bestuurlijk vlak maakte het gebied tijdens het Ancien Régime deel uit van het hertogdom Brabant, maar op gerechtelijk vlak was Puurs onafhankelijk van de hertogen van Brabant. Achtereenvolgens waren de abten van Cornelimunster en Sint-Bernards soevereine heren van Puurs. Vanaf de 13de eeuw zou men begonnen zijn met indijkingen en het ontginnen van nieuwe gronden. Dit was echter zo'n geleidelijk proces, dat het oorspronkelijk heide- en boslandschap, gekenmerkt door moeren en donken, tot in de 18de eeuw bleef bestaan.⁸

Ruisbroek, dat oorspronkelijk dus deel uitmaakte van het Karolingische domein van Cornelimunster, vormde reeds vroeg - samen met Willebroek - een afzonderlijke heerlijkheid met een eigen schepenbank, in het bezit van de Berthouts en hun erfgenamen. Vanaf 1190 viel de heerlijkheid onder het Land van Rumst. Dit was een feodale entiteit die gecreëerd werd rond het zogenaamde "Hellegat", de belangrijkste oversteekplaats over de Rupel tot in het midden van de 16de eeuw. Ruisbroek groeide als straatdorp aan de weg naar deze Rupeloversteek. In 1560 werden Ruisbroek en

⁸ Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Puurs [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/120428> (geraadpleegd op 18 april 2018)

Willebroek bezit van Melchior Schetz, in 1619 kwamen ze in handen van de familie de Ligne en in 1661 van Jan Helman. Diens zonen erfden Ruisbroek en Willebroek als afzonderlijke entiteiten. In 1731 werd Ruisbroek verkocht aan Frans Mosselmans en in 1738 aan de familie Lecocq, graven van Humbeek. De parochie zou teruggaan tot in de 11de eeuw. Het benoemingsrecht werd in 1177 toegewezen aan het nonnenklooster van Nieuwenrode (Grimbergen) en later aan de abten van Grimbergen, die het behielden tot aan de Franse Revolutie.⁹

Figuur 16: Villaretkaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

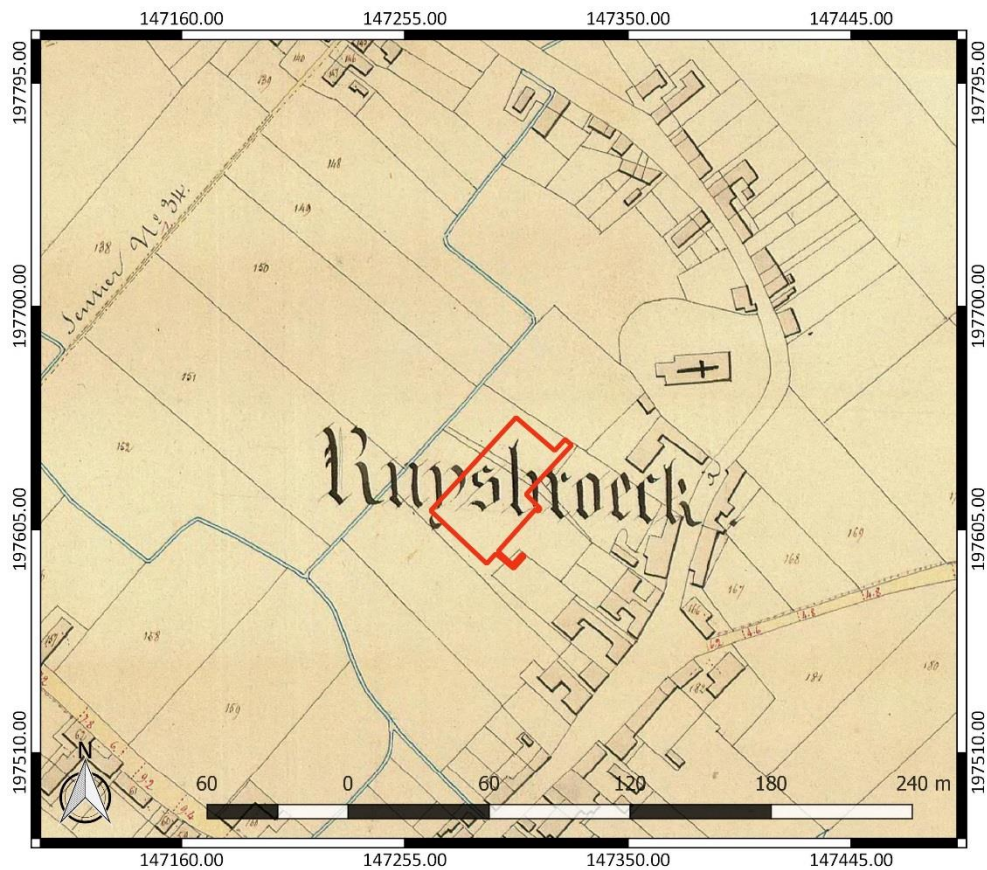
Op de Villaretkaart, genoemd naar Jean Villaret, ingenieur-geograaf bij het Franse hof en één van de makers (1745-1748), is het onderzoeksgebied in gebruik als gras- of akkerland, dat achter de huizen in de dorpskern van Ruisbroek gelegen is (Figuur 16). Ook op de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden, opgemaakt op initiatief van graaf de Ferraris (1771-1778), is te zien dat het onderzoeksgebied in gebruik is als akkerland (Figuur 17). De dorpskerk situeert zich ten noordoosten van het terrein. Vanwege het overstromingsgevaar van het gebied is de kerk hoger gelegen. Ruisbroek werd namelijk onder meer in 1546, 1570, 1585, 1682, 1820, 1877, 1953 en 1976 geteisterd door zware overstromingen. Op deze 18de-eeuwse kaarten wordt de dorpskern reeds gevormd door de gebogen straat die tegenwoordig “Ruisbroek-Dorp” genoemd wordt.¹⁰

⁹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Ruisbroek [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/120431> (geraadpleegd op 18 april 2018)

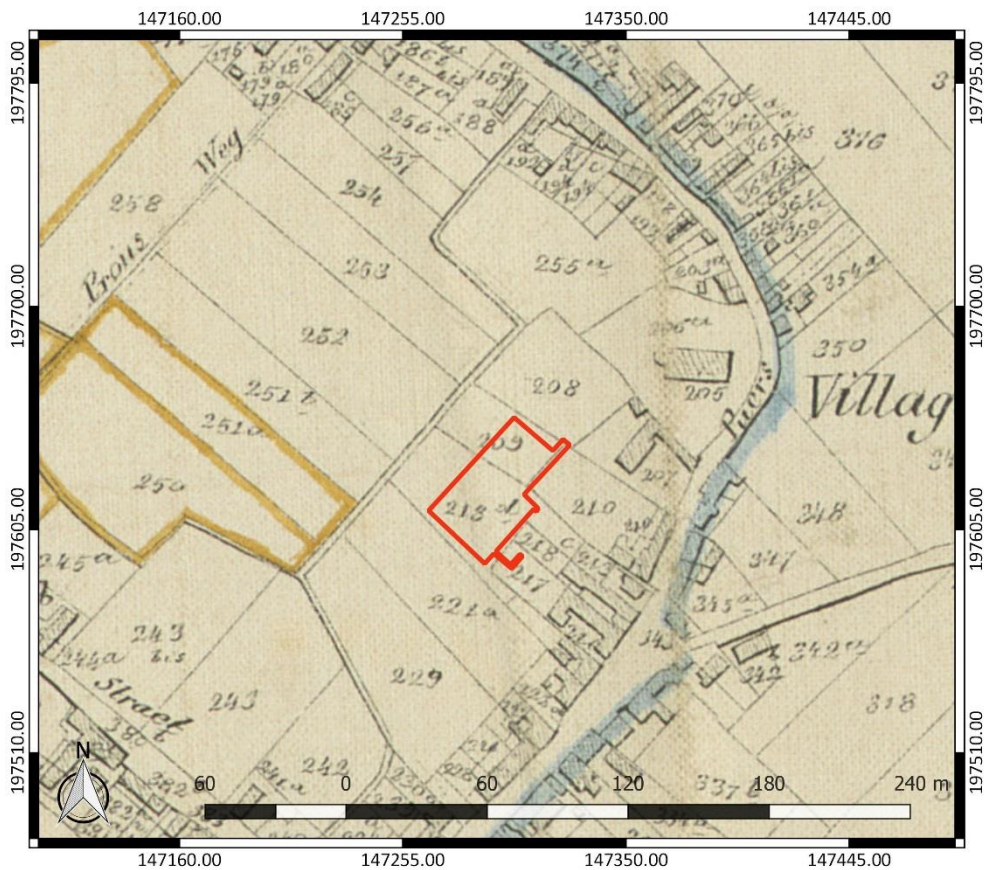
¹⁰ Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Ruisbroek-Dorp [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/100440> (geraadpleegd op 18 april 2018); Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Ruisbroek [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/120431> (geraadpleegd op 18 april 2018)

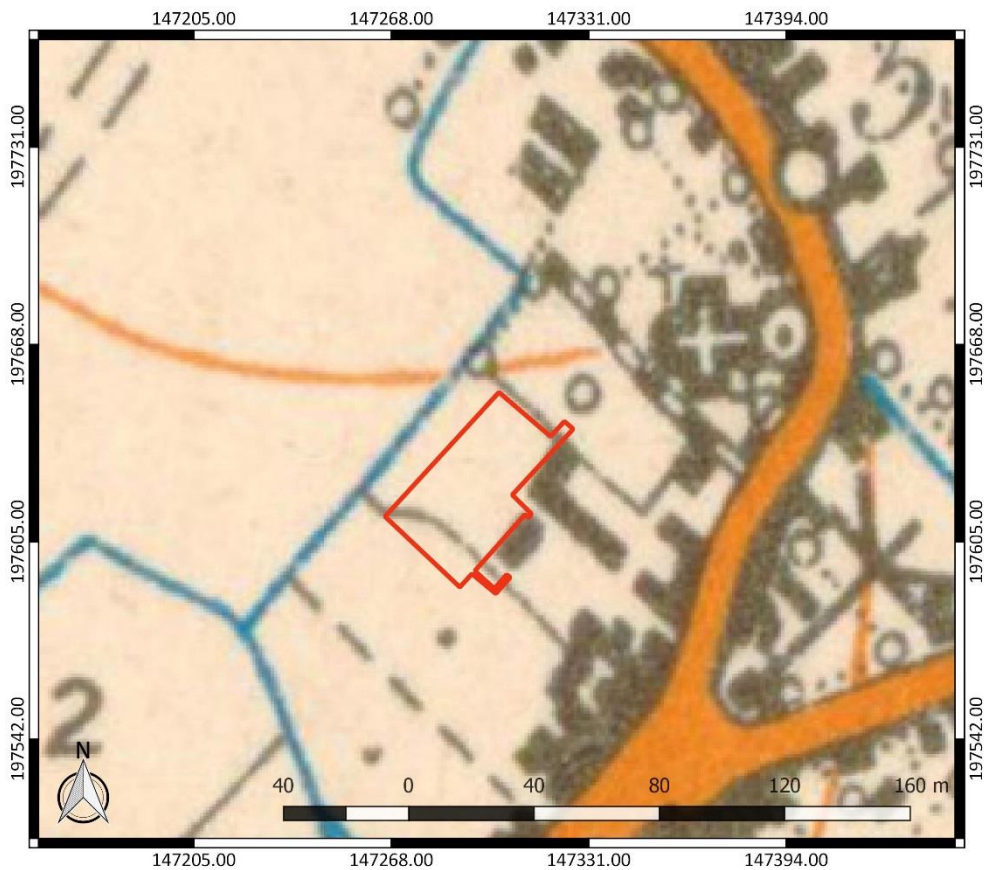
Figuur 17: Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

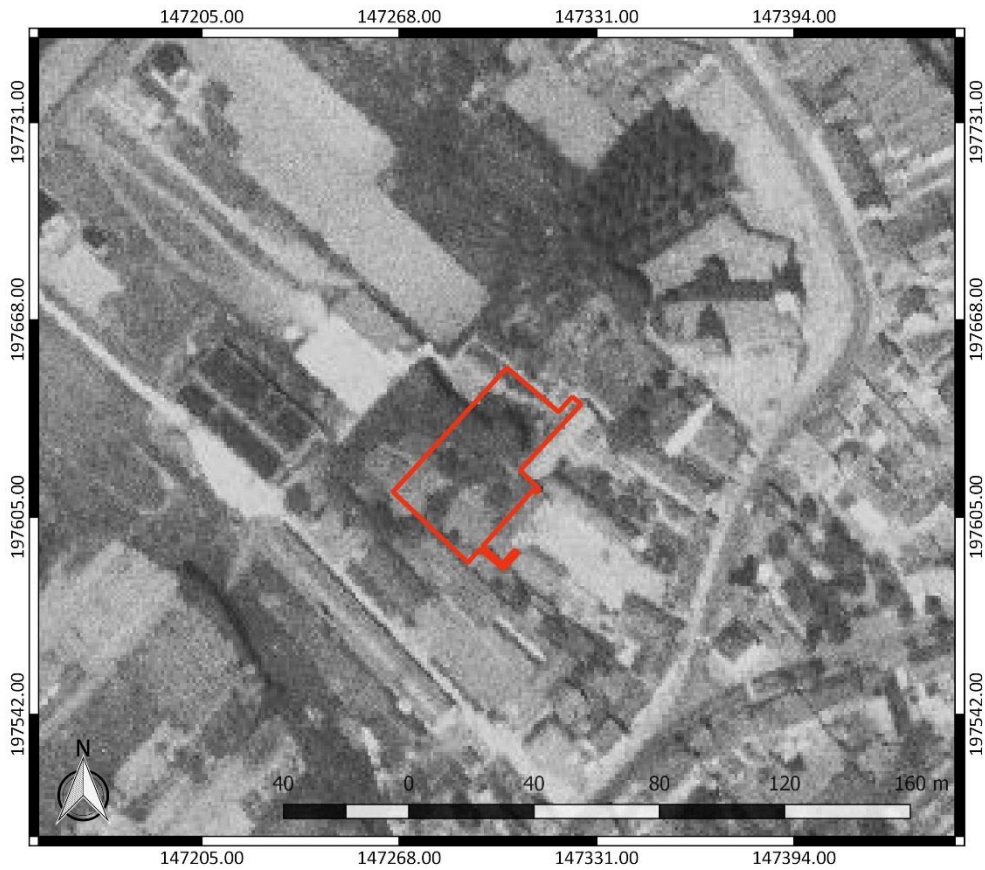
Figuur 18: Atlas der Buurtwegen met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 19: Atlas cadastrale parcellaire de la Belgique met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 20: Topografische kaart uit 1930-1947 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.cartesius.be)

Figuur 21: Luchtfoto uit 1971 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

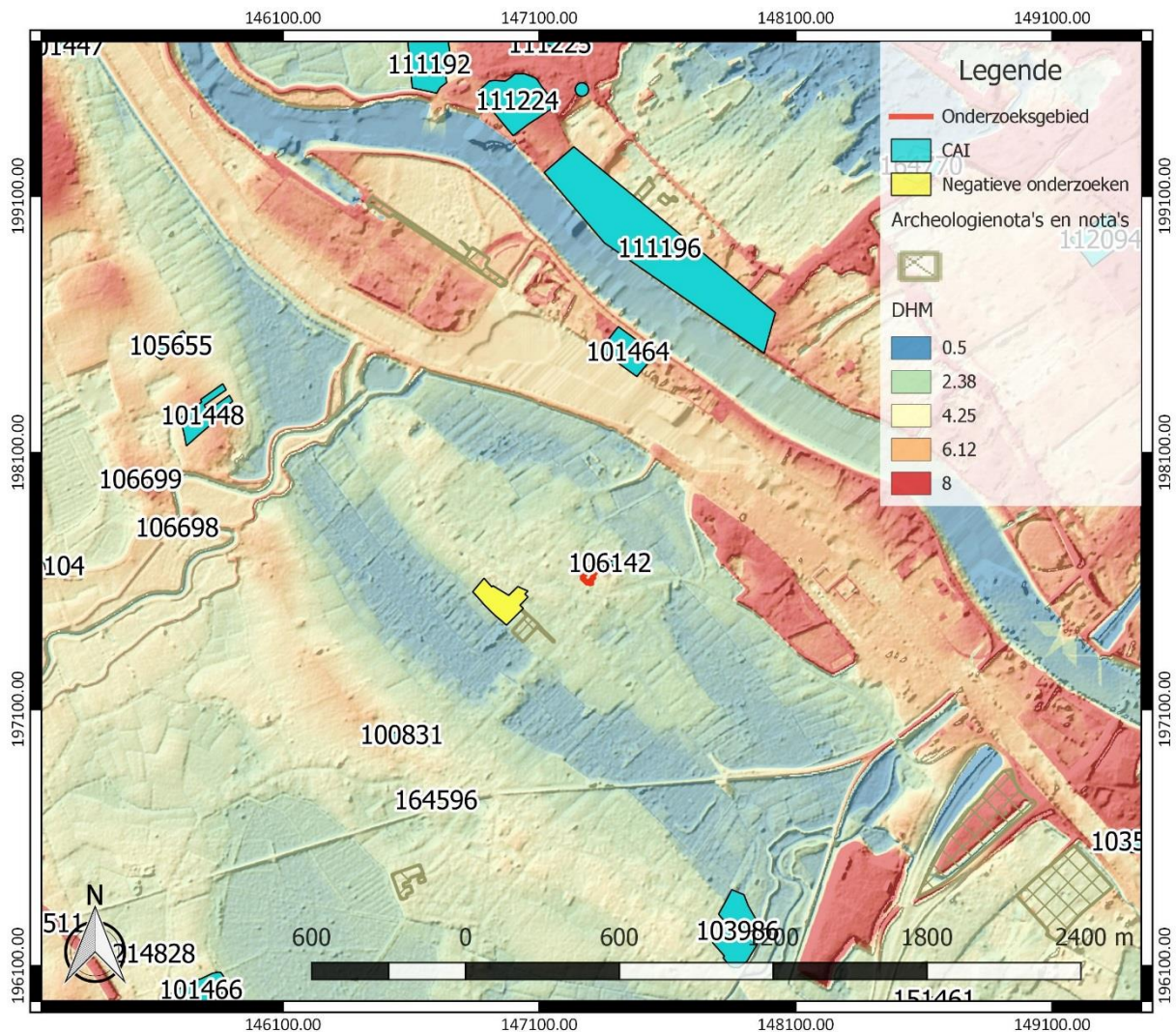
Figuur 22: Luchtfoto uit 1979-1990 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Op de Atlas der Buurtwegen (1841) en de Atlas cadastral parcellaire de la Belgique van Popp (1842-1879) is het onderzoeksgebied nog steeds onbebouwd. Vermoedelijk was het terrein nog altijd in gebruik als akkerland (Figuur 18-Figuur 19). Ten noord- en zuidwesten van het terrein is een waterloop of gracht weergegeven, die ook te zien is op een topografische kaart uit 1930-1947 (Figuur 20). Deze kaart toont tevens bebouwing juist ten zuidoosten van het terrein.

Een luchtfoto uit 1971 (Figuur 21) toont dat het onderzoeksgebied wordt ingenomen door gras en bomen. Een luchtfoto uit 1979-1990 (Figuur 22) geeft een gelijkaardig beeld en toont dat de bebouwing in de omgeving van het onderzoeksgebied uitgebreid is. Op een recente luchtfoto is er ook bebouwing binnen het onderzoeksgebied verschenen en zijn er verhardingen aangelegd (Figuur 7).

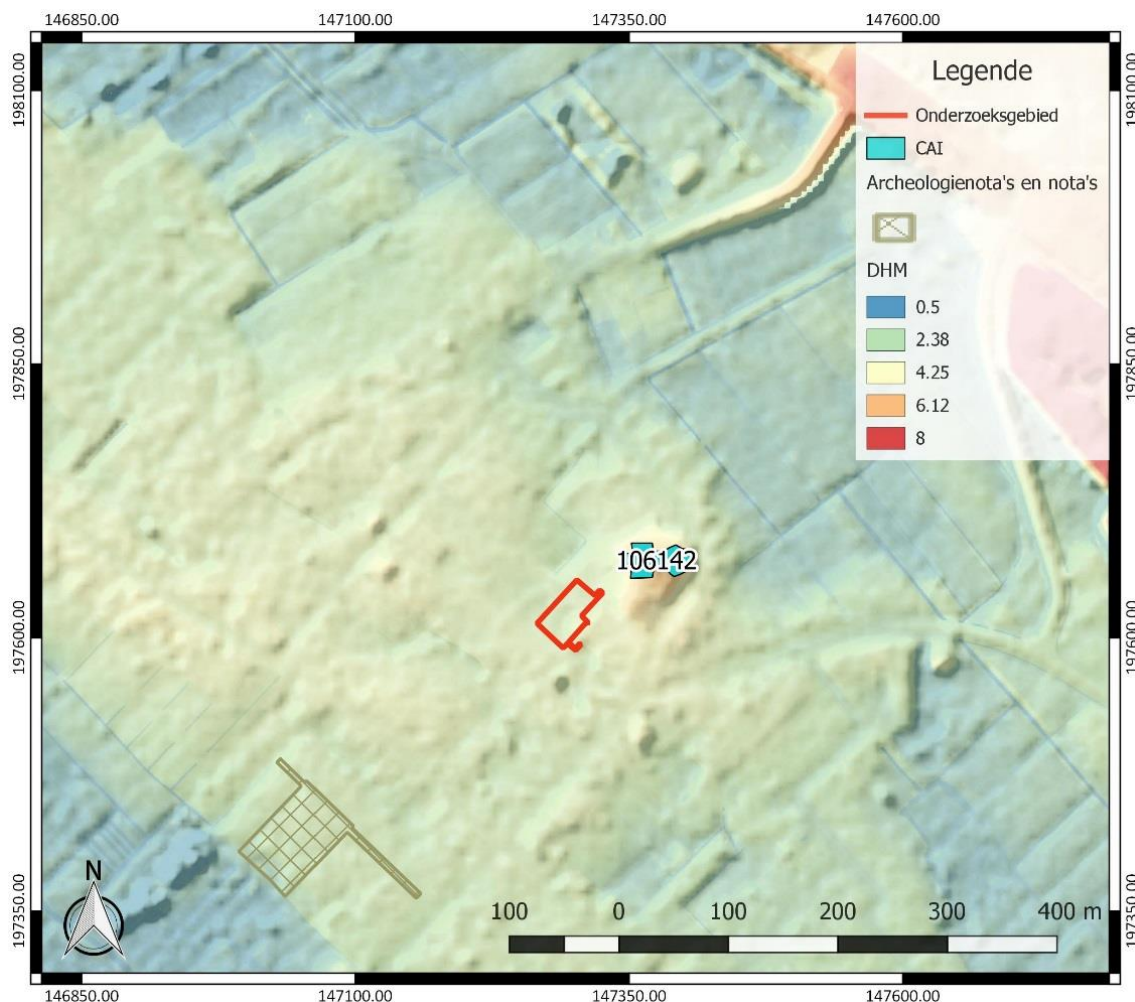
2.4.3 Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader

De Centrale Archeologische Inventaris (CAI) vermeldt een aantal locaties in de omgeving van het onderzoeksgebied waar archeologische resten gekend zijn (Figuur 23). De in de nabijheid gelegen archeologische waarden en de locaties met een gelijkaardige landschappelijke ligging worden besproken. Ze zijn het relevantste om het archeologisch potentieel van het terrein in te schatten.

Figuur 23: Overzichtskartaal Centrale Archeologische Inventaris met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://geo.onroerendergoed.be/>), weergegeven op het DTM 1 m en Hillshade DHM 5 m

Op dezelfde zandrug als het onderzoeksgebied vermeldt de database slechts één gekende archeologische waarde (Figuur 24). De oorspronkelijke Sint-Katharinakapel van Ruisbroek (CAI ID 106142), die zich wegens overstromingsgevaar op het hoogste deel van de rug situeert, zou al bestaan hebben in de 12de eeuw. De parochie klimt alleszins op tot de 12de of mogelijk zelfs 11de eeuw. Er zijn weinig gegevens met zekerheid gekend over de oudste bouwgeschiedenis. In 1784 zou de kerk heropgebouwd en vergroot zijn. De kerk werd opnieuw vergroot in 1858-1859.¹¹

Figuur 24: Detailkaart Centrale Archeologische Inventaris met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://geo.onroerendergoed.be/>), weergegeven op het DTM 1 m en Hillshade DHM 5 m

Ten noordwesten van het terrein, ter hoogte van de locatie Steenlander 1 (CAI ID 101448) is een groot aantal vondsten aangetroffen. De oudste vondsten behoren tot een concentratie van lithisch materiaal uit de steentijd. Het gaat om een 80-tal silexen, waarvan er ook een aantal afkomstig zijn uit de bronstijd. Ook werd hier aardewerk uit de bronstijd, de ijzertijd, de Romeinse tijd, de vroege en de volle middeleeuwen aangetroffen. Ten zuidenwesten, in de Jan De Donckerlaan 34 (CAI ID 164596), is ook lithisch materiaal uit de steentijd gevonden. Het gaat om twee silexfragmentjes. Er is

¹¹ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 106142, Sint-Katharinakapel (geraadpleegd op 19 april 2018); Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Parochiekerk Sint-Katharina [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/2296> (geraadpleegd op 19 april 2018)

ook een vondstenconcentratie van aardewerk uit de vroege ijzertijd ontdekt, evenals een paalspoor en een deel van een gracht uit de middeleeuwen.¹²

Op het Eikerveld (CAI ID 105655), ook ten noordwesten van het onderzoeksgebied, is aardewerk uit de Romeinse tijd aangetroffen. Ter hoogte van de oever van de Rupel zou in 1820, bij Den Doornlaer (CAI ID 101464), een Romeinse muntschat ontdekt zijn.¹³

In de ruime omgeving zijn ook resten uit de middeleeuwen en de nieuwe tijd aanwezig. Het gehucht Eikevliet bezat van oudsher een eigen kapel, die ter hoogte van CAI ID 106699 gesitueerd was. De kapel werd verwoest tijdens de godsdienstperikelen in de 16de eeuw, maar werd kort nadien heropgebouwd. In 1778-1779 werd de huidige St.-Lambertuskerk gebouwd ter vervanging van de kapel. De laatgotische toren bleef behouden. Bij archeologisch onderzoek zouden "zaken van de Noormannen" uit de vroege middeleeuwen gevonden zijn. Ook zouden er middeleeuwse skeletten aanwezig zijn geweest.¹⁴

Ook de Molen van Eykerveld (CAI ID 100831) dateert uit de middeleeuwen, meer bepaald uit de late middeleeuwen. Deze molen deed dienst als dwangmolen voor Ruisbroek. In de omgeving bevond zich ook een watermolen uit de late middeleeuwen, ter hoogte van het Hof ter Zielbeek (CAI ID 103986). In de nieuwe tijd werd hier een luthof met waterkasteel, het zogenaamde "Ooievaarsnest", opgericht. Dit kasteel werd vernield bij een overstroming in 1820. Vervolgens werd er tussen 1821 en 1829 een classicistische kasteel gebouwd, dat in 1949 gesloopt werd. Het park en de bijgebouwen bleven bewaard.¹⁵

In de D. Van Hoomissenstraat 46 (CAI ID 106698) bevond zich vanaf de 16de eeuw een getijdenmolen op de Vliet. In de 17de eeuw was er ook een molenhuis aanwezig. De getijdenmolen brandde af in 1701 en werd opnieuw in gebruik genomen tot 1889, waarna ze in 1891 ontmanteld werd. Tot slot dateert ook het vroeger café "In de Ster" (CAI ID 106697 [ten zuidoosten van CAI ID 106699]) uit de nieuwe tijd. Het werd reeds vermeld in 1757.¹⁶

Andere gekende archeologische waarden in de omgeving van het onderzoeksgebied bevinden zich al op vrij grote afstand ten opzichte van het onderzoeksgebied of kennen een verschillende landschappelijke ligging. Ze zijn weinig relevant om het archeologisch potentieel van het terrein in te schatten. Daarom worden ze hier niet nader toegelicht.

¹² Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 101448, Steenlander 1 (geraadpleegd op 19 april 2018); Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 164596, Jan De Donckerlaan 34 (geraadpleegd op 19 april 2018)

¹³ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 105655, Eikerveld / Eikse kouter (geraadpleegd op 19 april 2018); Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 101464, Den Doornlaer (geraadpleegd op 19 april 2018)

¹⁴ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 106699, St.-Lambertuskerk (geraadpleegd op 19 april 2018); Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Parochiekerk Sint-Lambertus [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/2026> (geraadpleegd op 19 april 2018)

¹⁵ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 100831, Molen van het Eykerveld (geraadpleegd op 19 april 2018); Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 103986, Hof ter Zielbeek (geraadpleegd op 19 april 2018); Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Gemeentelijk domein Hof ter Zielbeek [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/2302> (geraadpleegd op 19 april 2018)

¹⁶ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 106698, D. Van Hoomissenstraat 46 (geraadpleegd op 19 april 2018); Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 106697, In de Ster (geraadpleegd op 19 april 2018); Agentschap Onroerend Erfgoed 2016: Café In de Ster [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/2010> (geraadpleegd op 19 april 2018)

2.4.4 Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese

Na uitvoering van het bureauonderzoek kunnen de onderzoeksvragen die vooropgesteld werden, beantwoord worden.

Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein? Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?

Uit het bureauonderzoek blijkt dat het onderzoeksgebied archeologisch potentieel kent. Het onderzoeksgebied bevindt zich op korte afstand van de kerk van Ruisbroek. De kerk zou een 12de-eeuwse voorganger gekend hebben, namelijk de Sint-Katharinakerk. Landschappelijk is het terrein op een gunstige locatie gelegen. Het bevindt zich op één van de hoogste delen van een zandrug die omgeven wordt door de Kleinbroekloop en de Grootbroekloop aan de ene kant en door de Oude Leisloot en de Gebuisloop aan de andere kant. In de nabije omgeving van het onderzoeksgebied is tot nog toe slechts weinig archeologisch onderzoek uitgevoerd. Op korte afstand van het onderzoeksgebied werd een negatief onderzoek uitgevoerd in het verleden, op een terrein dat duidelijk lager gelegen is dan het onderzoeksgebied. Een overzicht van de gekende archeologische waarden in de omgeving geeft ook duidelijk aan dat de waardevolle archeologische vindplaatsen hoofdzakelijk te situeren zijn op hoger gelegen terreinen. Bijkomend archeologisch vooronderzoek op het terrein kan misschien nieuwe inzichten aanbrengen in het ontstaan en het verleden van Ruisbroek.

Met betrekking tot goed bewaarde steentijd artefactensites lijkt het onderzoeksgebied een beperkter archeologisch potentieel te vertonen. Dit is vooral het gevolg van het lange gebruik van het terrein als akkerland dat blijkt uit de historische kaarten en de verwachte aanwezigheid van een pluggenbodem en de verwachte negatieve impact van recente bodemingrepen, gerelateerd aan de aanwezigheid van verhardingen, bebouwing en speeltoestellen op het terrein. Omwille daarvan wordt de kans eerder klein ingeschat dat een goed bewaarde steentijd artefactensite aanwezig is op het terrein.

Wat is de impact van de geplande werken?

Binnen het volledige onderzoeksgebied worden werken gepland. De voornaamste werken omvatten de oprichting van een nieuwbouw met bijhorende nutsvoorzieningen. De bodemingrepen kennen een geplande verstoringsdiepte van ca. 50 cm tot 1,70 m onder het huidige maaiveld. Ook dient in acht genomen te worden dat de geplande werken compactie van de bodem zullen veroorzaken buiten de zones waar de eigenlijke werken voorzien worden. Dit doet besluiten dat binnen het volledige onderzoeksgebied het bodemarchief bedreigd is.

2.4.5 Afweging noodzaak verder vooronderzoek

Het bureauonderzoek toont aan dat het onderzoeksgebied archeologisch potentieel kent. Bijkomend archeologisch vooronderzoek laat toe een hiaat in onze kennis met betrekking tot het ontstaan en de vroegste geschiedenis van Ruisbroek verder te onderzoeken. Gezien het hoge archeologische potentieel van het terrein en de negatieve impact van de geplande werken op het bodemarchief wordt de uitvoering van bijkomend archeologisch vooronderzoek nodig geacht.

Geofysisch onderzoek is niet aangewezen omdat dit geen gegevens over de chronologie van de eventueel gedetecteerde fenomenen kan opleveren. Veldkartering is niet mogelijk binnen het onderzoeksgebied, omdat het volledige terrein in gebruik is als grasland of verhard en bebouwd is. Landschappelijk booronderzoek is evenmin relevant. De bewaringstoestand van het bodemarchief is goed in te schatten aan de hand van het uitgevoerde bureauonderzoek. Recente bodemingrepen hebben hoogstwaarschijnlijk enige aantasting van het bodemarchief veroorzaakt. De verwachte aanwezigheid van een plaggendek betekent dat de negatieve impact van jongere bodemingrepen

mogelijk wel enigszins beperkt is. De verwachte aanwezigheid van een plaggendeek en de recente bodemingrepen die op het terrein plaatsgevonden hebben, maken dat het potentieel op een goed bewaarde steentijd artefactensite op het terrein eerder laag ingeschat wordt.

Wel dient een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd te worden om na te gaan of binnen het onderzoeksgebied relevante archeologische sporen aanwezig zijn. Deze onderzoekstechniek biedt daarvoor voldoende ruimtelijk inzicht en is geschikt omdat een site zonder complexe verticale stratigrafie verwacht wordt. Indien tegen de verwachtingen uit het bureauonderzoek in toch een goed bewaarde steentijd artefactensite aangetroffen wordt tijdens het proefsleuvenonderzoek, dient het proefsleuvenonderzoek nog aangevuld te worden met een waarderend archeologisch booronderzoek om de steentijd artefactensite in kaart te brengen en te kunnen waarderen.

Na elke nieuwe stap in het archeologisch vooronderzoek dient telkens opnieuw de afweging gemaakt te worden of bijkomend archeologisch vooronderzoek nodig is en welke onderzoeksmethodes hiervoor het meest aangewezen zijn.

3 Samenvatting

Het bureauonderzoek toont aan dat het onderzoeksgebied archeologisch potentieel kent. Bijkomend archeologisch vooronderzoek laat toe een hiaat in onze kennis met betrekking tot het ontstaan en de vroegste geschiedenis van Ruisbroek verder te onderzoeken. Gezien het hoge archeologische potentieel van het terrein en de negatieve impact van de geplande werken op het bodemarchief wordt de uitvoering van bijkomend archeologisch vooronderzoek nodig geacht.

4 Bibliografie

4.1 Publicaties

Bastiaens, J./J.M. Van Moernick, 1994: Bodemsporen van beddenbouw in het zuidelijk deel van het pluggenlandbouwareaal: getuigen van 17de-eeuwse landbouwintensivering in de Belgische provincies Antwerpen en Limburg en de Nederlandse provincie Noord-Brabant, *Historisch Geografisch Tijdschrift* 12.3, 81-90.

Bogemans, F., 1996: *Toelichting bij de Quartairgeologische kaart. Kaartblad 23 Mechelen*, Brussel.

Van Den Bussche, A.-M./W. Boon, 1981: De geologie, in: J. Verbesselt/L. Roctus/L. Roctus (red.), *Profiel van Klein-Brabant*, Antwerpen, 242-257.

Van Doesburg, J./M. De Boer/J.H.C. Deeben, 2007: Essen in zicht. Essen en plaggendecken in Nederland. Onderzoek en beleid, (*Nederlandse archeologische rapporten* 34), Amersfoort.

4.2 Websites

Cartesius (2018)
<https://www.cartesius.be>

Centrale Archeologische Inventaris (2018)
<https://cai.onroerenderfgoed.be>

Databank ondergrond Vlaanderen (2018)
<http://dov.vlaanderen.be>

Geoportaal Onroerend Erfgoed (2018)
<https://geo.onroerenderfgoed.be/>

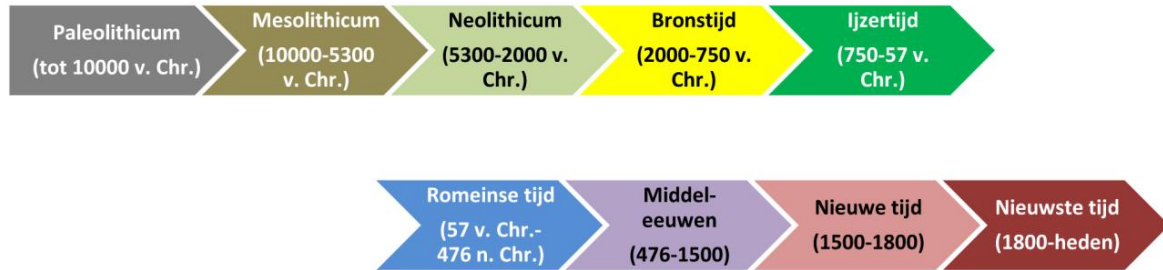
Geopunt Vlaanderen (2018)
<http://www.geopunt.be/>

Inventaris Onroerend Erfgoed (2018)
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be>

Onderzoeksbalans Onroerend Erfgoed Vlaanderen (2018)
<https://www.onderzoeksbalans.be>

5 Bijlagen

5.1 Archeologische periodes

5.2 Plannenlijst

Plannenlijst bureauonderzoek: projectcode 2018C282

Plan-nummer	Type	Onderwerp	Aanmaak-schaal	Aanmaak-wijze	Datum
P1	Kadasterplan	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	13/04/2018
P2	Topografische kaart	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	13/04/2018
P3	Verstoringskaart	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	13/04/2018
P4	Bouwplan	Inplanting werfzone	1:1	Digitaal	22/01/2018
P5	Bouwplan	Plan uitgravingen	1:1	Digitaal	29/03/2018
P6	Bouwplan	Terreinsnede	1:1	Digitaal	29/03/2018
P7	Hoogtemodel	Digitaal hoogtemodel terrein en omgeving	1:1	Digitaal	13/04/2018
P8	Hydrografische kaart	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	18/04/2018
P9	Doorsnede	Terreinverloop	1:1	Digitaal	13/04/2018
P10	Tertiaire geologische kaart	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	13/04/2018
P11	Quartaargeologische kaart	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	13/04/2018
P12	Bodemkaart	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	18/04/2018
P13	Bodemgebruikkaart	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	13/04/2018
P14	Historische kaart	Villaretkaart	1:1	Digitaal	13/04/2018
P15	Historische kaart	Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden	1:1	Digitaal	13/04/2018
P16	Historische kaart	Atlas der Buurtwegen	1:1	Digitaal	13/04/2018
P17	Historische kaart	Atlas cadastrale parcellaire de la Belgique	1:1	Digitaal	13/04/2018
P18	Topografische kaart	1930-1947	1:1	Digitaal	13/04/2018
P19	CAI-kaart	CAI vondstlocaties	1:1	Digitaal	19/04/2018
P20	CAI-kaart	Detail CAI vondstlocaties	1:1	Digitaal	19/04/2018

5.3 Fotolijst

Fotolijst bureauonderzoek: projectcode 2018C282

ID	Type	Onderwerp	Vervaardiging	Datum
F1	Luchtfoto	Toestand terrein 2017	Digitaal	13/04/2018
F2	Luchtfoto	Toestand terrein 1971	Digitaal	13/04/2018
F3	Luchtfoto	Toestand terrein 1979-1990	Digitaal	13/04/2018